

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 10.08.2021
Published /Yayınlanma 30.11.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Afghan, S. K. (2021). Afganistan'da basın özgürlüğünün gelişimi ve gazetecilerin bakışı açısından medyada düşünce ve ifade özgürlüğü. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(76), 2653-2668.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2733>

Yardımcı Doçent Sher Khan AFGHAN

<https://orcid.org/0000-0002-8792-8930>

Kandahar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Kandahar / Afganistan

AFGANİSTANDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GELİŞİMİ VE GAZETECİLERİN BAKIŞ AÇISINDAN MEDYADA DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

DEVELOPMENT OF PRESS FREEDOM IN AFGHANISTAN AND FREEDOM OF EXPRESSION IN THE MEDIA FROM JOURNALISTS' PERSPECTIVE

Issue/Sayı: 76

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Basın ve ifade özgürlüğü için dünyadaki tüm insanlar ve gazeteciler ülkelerinde iyi bir ifade özgürlüğüne sahip olmak ve seslerini duyurmak için var güçleriyle çalışırlar ve bu basın ve ifade özgürlüğü ile temel haklarından birisinden yararlanırlar. Afganistan'daki gazeteciler ve halk her zaman hükümeti eleştirmektedir ki bunun nedeni demokratik bir Cumhuriyette basın ve ifade özgürlüğü hükümet tarafından sansürlenmektedir. Bu nedenle "Afganistanda Basın Özgürlüğünün Gelişimi Ve Gazetecilerin Bakış Açısından Medyada Düşünce Ve İfade Özgürlüğü" konusunda bir araştırma yapılması gerekli görülmüştür. Böylece Afganistan'da basın ve ifade özgürlüğünün durumunun nasıl olduğu araştırılmış ve basın, medya sansürü ve ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar Afganistan'da uygulanıyor mu? sorularına cevap aranmıştır. Bu araştırma, nitel bir çalışmadır. Araştırmada literatür Taraması yöntemini kullanmıştır. Afganistan'da basın ve ifade özgürlüğü, Basın Kanunları ve kanun değişiklikleri ile ilgili Peştuca, Farsça ve İngilizce dillerinde çeşitli kitaplar, incelenmiş ve analiz edilmiştir. Araştırmanın bir de Empirik saha bölümü vardır. Medyada ifade özgürlüğü hakkında gazetecilerin bakış açısını öğrenmek için Afganistan'daki gazetecilerle mülakatlar yapılmıştır. Afganistan'ın basın ve ifade özgürlüğü ve özellikle Mucahitler ve Taliban İslam Emirliği döneminde ciddi bir şekilde sansürlenmiş ve baskı altına alınmıştır. Afganistan Yine İslam Cumhuriyeti basın ve ifade özgürlüğüne daha fazla değer vermektedir ve hükümetin basına yönelik politikası da demokrasi ilkesine dayalı olarak yumuşaktır. Gazeteciler de hükümetin genel politikasından memnundur. Ama bilgiye erişimden memnun değillerdir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Anayasa, Basın Kanunu, Basın, İfade Özgürlüğü, Sansür, Medya, Gazeteci.

ABSTRACT

For the freedom of press and expression, all people and journalists worldwide work with all their might to have reasonable freedom of expression and have their voices heard in their countries. They enjoy one of their fundamental rights with this freedom of press and expression. Because of this situation, journalists and the public in Afghanistan constantly criticize the government that in a democratic republic, the government's freedom of the press and expression is severely censored. Therefore, this study aims to examine "Development Of Press Freedom In Afghanistan And Freedom Of Expression In The Media From Journalists' Perspective." Thus, the situation of the press and freedom of expression in Afghanistan was investigated. Furthermore, the restrictions on press, media censorship and freedom of expression applied in Afghanistan were answered through the research. This research applied the qualitative approach. The study followed the literature review method. In this context, various books, articles in Pashto, Persian and English languages related to press and freedom of expression, press laws and law amendments in Afghanistan were examined and analyzed. The research also has an empirical field section. Interviews were conducted with journalists in Afghanistan to find out the journalists' perspectives on freedom of expression in the media. Afghanistan's freedom of press and expression has been severely censored and suppressed, especially during the Mujahideen and Taliban Islamic Emirate. In the current situation, the Islamic Republic of Afghanistan places more value on the freedom of press and expression. The government's policy towards the press is also lenient, based on the principle of democracy. Afghan journalists are also satisfied with the general policy of the government. They are not satisfied with access to information because some government officials do not provide information on time.

Keywords: Afghanistan, Constitution, Press Law, Press, Freedom of Expression, Censorship, Media, Journalist.

1. GİRİŞ

Medya ve basın artık küresel olarak tanınan iletişim araçlarıdır. Medya ve basın, insanlar arasındaki ilişkileri güçlendiren devletin yetkileri olan yasama, yürütme ve yargıyı denetler. Hükümet ile millet arasında bir köprü görevi görmektedir. Ayrıca hükümetin kendisini güçlendirmek için kullandığı ve ülkelerin dördüncü hükümet gücü olduğu söylenmektedir. 19. yüzyılda dünya çapında siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda büyük değişiklikler görülmüştür. Batılı sömürge ülkeleri medyayı sömürü aracı olarak kullanmıştır. O zamanlarda işgal altındaki ülkelerde bile bağımsızlık için düşünce mücadelelerine ihtiyaç vardı. Medya ve medya faaliyetinin bu koşullar göz önüne alındığında daha iyi bir yol olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde Syed Jamaluddin Afgan, Afganistan Kralı Amir Sher Ali Khan'a Afganistan'daki İngiliz işgaline karşı savaşmasını, Afganların ayaklanmasını medya yoluyla ülkeye yaymasını tavsiye etmiştir. Amir Sher Ali Khan, Syed Jamaluddin'in tavsiyesini kabul etmiş ve ilk kez 1873'te "Shams Al-Nahar"ı yayınlamaya başlamıştır. Afganistan basın ve gazetecilik tarihinde Sayed Jamaluddin Afghani, Afgan gazeteciliğinin babası olarak bilinir (Amlawall, 2015).

Afganistan'da medya ve gazeteciliğin başlangıcı "Shams al-Nahar" gazetesidir. 1906'da Amir Habibullah Han iktidara geldi. "Siraj Al-Khabar" adlı bir gazete yayınlamıştır. Basıldıktan sonra İngiliz baskısı altındayken tekrar kapatıldı. 1911'de İran, Hindistan ve Orta Asya'da okuyucuları olan başka bir gazete "Siraj-ul-Afghaniya" yayınlanmıştır. Afgan basınının ilk günlerinde basın ve ifade özgürlüğü için herhangi bir kanun veya düzenleme yoktu. Tüm yayınlar devletin beğenisine uygun olmalıydı (Rahmani, 2019). Gazi Amanullah Han'ın saltanatı Afgan basın tarihinde görkemli bir dönemdir. 1919'da Afganistan, İngilizlerden kurtularak bağımsızlığını ilan etti. Basın alanında yeni bir dönem başladı. Amanullah Han, Afganistan'ın yeni bir Anayasaya sahip olmasını istemişti. 1924'te ilk Anayasayı ve "Basın Nizamnamesi" aynı yılda yapıp onaylanmıştır. Anayasanın 11. Maddesine göre: "Basın ve yerli gazeteler bu Kanun hükümlerine göre özgürdür. Gazetenin telif hakkı Hükümete ve Afganistan vatandaşlarına aittir. Yabancı medya sansürlenir ve hükümet tarafından düzenlenir" (Amlawall, 2015).

1919 Gazi Amanullah Han'dan 1992'de Dr. Necibullah'ın saltanatına kadar Afganistan'ın basın ve ifade özgürlüğü geliştiği rağmen siyasi baskı altında kalmıştır. Kraliyet ailesi, Sardar Daud Khan'ın diktatörlük dönemi, komünist yönetim, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali gibi sonra Dr. Najib, basın tarihinde Afganistan'ın basın ve ifade özgürlüğüne daha fazla önem veren ilk Cumhurbaşkanıdır. Necibullah hükümetinin düşmesinden sonra basın ve ifade özgürlüğünün ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Mücahitler ve Taliban isyanı dönemi yaşandı. ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından Afganistan'ı işgal etti. Ardından 2001 yılında Afganistan'da ABD ve NATO'nun desteğiyle yeni bir İslami Cumhuriyeti hükümeti kurulmuştur. Bu dönemde Afganistan'da basın ve ifade özgürlüğü gelişti. Bunu bu makalede ayrıntılı olarak tartışıldı. Afganistanda basın ve ifade özgürlüğü kanunları, farklı dönemlerde medyada yaşanan değişiklikler ve ülke kanunlarında tarihsel olarak yaşanan değişiklikler, medyanın güncel durumu, medyanın siyasi ve ekonomik analizi bahsedilmektedir. Araştırmanın amacı, çalışmanın başında sorduğumuz soruları cevaplamaktır. Afganistan Anayasası ve basın kanunlarının açısından basın ve ifade özgürlüğü hangi dönemlerde daha fazlaydı? Afganistan'ın medyada sansürü ve otosansür var mı ve basının sansürlenmesine neden olan sebepler nelerdir ?

"Afganistanda Basın Özgürlüğünün Gelişimi ve Gazetecilerin Medyada Düşünce ve İfade Özgürlüğüne Bakış Açıları" basın ve ifade özgürlüğünü anlamak ve analiz etmek için hazırlanan nitel bir araştırmadır. Literatür taraması yöntemine dayanarak bilgiler toplanmış ve analiz edilmiştir. Araştırmada Afganistan'da basın ve ifade özgürlüğü, kanunlara ilişkin kitaplar, makaleler, çevrimiçi yazılar, Peştuca, Farsça, İngilizce okundu. Afganistan'daki gazetecilerin basın ve ifade özgürlüğü konusundaki görüşleri de mülakatlar yapıp analiz edildi.

2. 1992 MÜCAHİTLER İKTİDARINDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE DÜZENLEMELER

Sovyetler Birliği karşı savaşan ve Dr. Najibullah hükümetten sonra iktidara gelen sekiz cihatçı partiden biri olan Sibghatullah Mujaddidi radikal bir İslamcı olarak iktidara geldiğinde medya, basın ve ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar özgürlük empoze edildi. Kadın konuşmacılar Televizyonda başörtüsü takmaya zorlandı. Televizyon ve radyoda kadın şarkıları yasaklandı. Cihat Konseyi başkanı Sibghatullah Mujaddidi ve diğer liderlerin emriyle iki ay başkanlık yaptı. Mujaddidi'den sonra Mücahidler Liderlik Konseyi lideri "Burhanuddin Rabbani" dört aylığına iktidara geldi ve ardından görev süresini dört yıl daha uzattı (Stanekzai, 2015).

Basın özgürlüğüne dair 1994 tarihli 590 sayılı Kararname şöyle demektedir: "Basın özgürlüğüne ilişkin bu kanun iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama ilkesine ve insan hakları evrensel beyannamesi'nin 19. maddesine uygundur" (Ahmedi, 2015: 47).

Kararname, ifade özgürlüğüne ek olarak, herkesin başkalarına müdahale etmeden kendi inançlarına sahip olmasına izin veren inanç özgürlüğüne de atıfta bulunmaktadır. Herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu özgürlükte bilgi ve fikirlerin aranması ve toplanması konusunda herhangi bir kısıtlama yoktur (Farooqi, 2016). Sonuç olarak Afganistan'da taraflar arasında "iç savaş"¹ çıktı, şehirler enkaz haline getirildi ve çok sayıda insan öldürüldü. İfade özgürlüğü de devletin bağımsızlığı tarafından baltalandı (Stanekzai, 2015). Bu iç savaşlara rağmen medya, Afganistan'da faaliyet göstermeye devam etti ve yurtdışında çok sayıda gazete çıkardı ve Afganistan'a getirildi. Kanuna göre Radyo, Televizyon ve bilgi Ajansı hükümete ithaf edildi. Kanuna göre, Bilgi ve Kültür Bakanlığı yazılı basının izninin alınmasında referans olmuştur. Bilgi ve Kültür Bakanlığı, gazetelerden 150 bin Afgani, haftalık dergi 100 bin Afgani ve dergilerden 100 bin Afgani teminatı almıştır (Rahmani, 2019:19).

3. 1994 TALIBAN İSLAM EMİRLİĞİ, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE DÜZENLEMELER

Afganistan'daki iç savaş 1994'te Taliban adlı yeni bir grup ortaya çıktığında ve varlığını açıkladığında durmamıştı (Azadiradio:2020). Bu durumdan rahatsız olmaya başlayan halk, ne pahasına olursa olsun ülkede barış ve güvenliğin sağlanmasını istemekteydi. Tam bu sıralarda ortaya çıkan Taliban örgütü ülkede barış ve güvenliğin sağlanması adına geniş kitleler tarafından desteklenmiştir. Bu örgüt ilk defa 1994'te ülkenin güneyindeki Kandahar şehrinde ortaya çıkmıştı ve kısa sürede birçok bölgenin hâkimiyetini ele geçirmeyi başarmıştı. Taliban örgütü 1996'da Kabil'i ele geçirerek Molla Muhammed Ömer liderliğinde Afganistan'da "Emaret-i İslami" (islami Emirlik) yönetimini ilan etmiştir" (Shahed, 2020: 110).

1997'nin başlarında yayınlanan bir kararnamede, tüm kamu ve özel medya kuruluşları askıya alındı. Sadece devlet tarafından işletilen radyo istasyonu "Shariat Ghag" ve aynı dergi yayınlanabilir kabul edildi. İnsanlar farklı alanlarda bazı uluslararası radyoları dinliyorlardı. Arabalarında müzik dinlediği sebeplerden dolayı çok sayıda genç dövüldü. Çünkü Taliban Döneminde müzik dinlemek, video veya TV izlemek suç olarak değerlendirilmekteydi. Taliban yönetimi tarafından yayımlanan 788 sayılı fermanın 4. Maddesine göre "evlerinde müzik plakları ya da video bantları bulunduranlara duruma göre 1-20 gün arası hapis cezası verilirken dükkân, kafe, otel gibi iş yerlerinde bulunduranlara ise iş yeri sahibine duruma göre, 1-20 gün arası hapiscezası vermekle birlikte iş yeri 5 gün kapatılacaktı." Taliban yönetimi diğer bir ferman ile Televizyon dâhil olmak üzere tüm müzik aletleri ve diğer kitle iletişim araçlarının satılmasını yasaklamıştı" (Shahed, 2020:111)

Ülkede ifade ve basın özgürlüğüne izin vermeyen karanlık ve otoriter bir rejim hakim oldu. Bu durum, pek çok sorunla komşu ülkelerde yazılı basının göç etmesine ve faaliyet göstermeye devam etmesine neden olmuştur. Taliban ifade özgürlüğüne ve medyaya inanmadığı için geçmiş yasaları revize etmeyi ve değiştirmeyi bile gerekli görmedi ve Mücahitlerin Basın Kanunu terk edildi (Rahmani, 2019:19).

Taliban dönemi sırasında medya ciddi şekilde sansürlendi ve ciddi şekilde yasaklandı. Mücahidler gibi Taliban da özel medya kuruluşlarını yasakladı ve bazı medya kuruluşları kapatıldı. Bu süre zarfında, devlet medyası çok sınırlıydı. Bu dönemde tüm Afganistan'da İslam Emirliği tarafından haftada iki kez yayınlanan ve dini konularla sınırlı günlük haber ve raporlarla birlikte "Ghairat gazetesi" vardı. Afganistan'ın "Mazar-e-Sharif", "Pason gazetesi" gibi bazı vilayetlerinde de yayınlandı. Mesela Kunarda, "Garbat gazetesi", Kandaharda, "Tolo Afgan gazetesi" devam ediyordu. Taliban'ın İslam Emirliği döneminde tüm medya faaliyetleri kısıtlandı. Bu dönemde ifade özgürlüğü yoktu. Kimsenin ne medya ne de bir konferansta görüşlerini açıklama hakkı yoktu. Aynı şekilde Taliban'a bakarsak o dönemde, bir ülkenin kültürünü ve insan ilişkilerini diğer ülkeler ve diğer kültürlerle ilişkilendiren tüm faaliyetler o dönemde kesinlikle yasaklandı (Shahed, 2020:112). 11 Eylül 2001'de "El Kaide"² şebekesinin ABD'ye yönelik saldırılarına yol açan aynı Taliban baskısı ve otoritesi devam ediyordu.

¹ Dolayısıyla Gülbuddin Hikmetiyar liderliğindeki "Hizb- İslami" (islami Parti) birlikleri, Rabbani hükümetini kabul etmeyerek çeşitli bahanelerle Kabil'i bombalamaya başlamıştı. Diğer taraftan ise Abdurrah Resul Sayyaf ve Abdulali Mezari'nin taraftarları arasında Kabil sokaklarında kanlı çatışmalar yaşanmaya başlamıştı. Bu sıralarda Rabbani'nin en önemli müttefiki Mareşal Abdurreşit Dostum iktidar paylaşımı konusunda anlaşamayınca "Hizbi vahdet" lideri Abdulali Mezari ve Kabil yönetimine karşı savaşan Hikmetiyar ile işbirliği yaparak Rabbani hükümetine karşı silahlı mücadeleye girişmişti. Böylelikle ülkede büyük bir iç savaş çıkmış, bu savaş 1996'da Kabil'in hâkimiyeti, Taliban örgütünün eline geçinceye kadar devam etmiştir (shahed, 2020: 107-108).

² "El-Kaide (Arapça: القاعدة, Türkçe karşılığı "Kuruluş"), dünya çapında faaliyet gösteren İslamcı silahlı örgüt. Kökenleri Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a askerî müdahalede bulunduğu döneme dayanan örgüt, 1988 yılında kuruldu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, NATO, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar ile birçok ülke tarafından terör örgütü olarak tanımlanmaktadır".

ABD, Taliban'ı aradı ve El Kaide lideri Usame bin Ladin'in istemişti ama Taliban bunu kabul edemedi. Buna göre, NATO (North Atlantic Treaty Organization) güçlerinin önderliğinde 2001 yılında Afganistan'da terörizmi ortadan kaldırmak için harekete geçen ABD, aynı yıl Afganistan'a gelerek Afganistan'daki Taliban islami Emarit devirerek yeni bir Cumhuriyet kurdu. 2021 yılına kadar devam etmiştir (Shahed, 2020:113).

4. 2001-2021 ARASI YENİ İSLAMİ CUMHURİYET DÖNEMİNDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

ABD'deki 11 Eylül saldırılarının ardından uluslararası siyasette, özellikle Afganistan'da bir dönüm noktası oldu. Afganistan'daki Taliban rejimini ve 30 yıllık savaşı sona erdirdi ve yeni bir demokratik geçici hükümet kuruldu³. ABD'nin sadece hükümet alanında değil, hayatın her alanında devlette ve sosyal yaşamda halen devam eden iş birliği ile yeni değişimler yaşandı .Afganistan'ın 11 Eylül saldırılarından bu yana ilk kez otoriter rejimler tarafından yönetilmesi bitmişti ve 2001 yılında uluslararası toplumun iş birliği ile Afganistan'da ayrı bir dönem başladı. Afganistan Anayasası yeniden düzenlendi. Siyasi partilerin faaliyetleri, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü hükümet tarafından desteklendi ve serbestçe faaliyet göstermeye başladılar (Rahmani, 2019).

Ancak tüm kurumların faaliyetleri Afganistan'da yeni bir ülke olarak Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Parlamento seçimleri ve eğitim şeklinde başlamıştır. Güçlendirilmesi, yeni bir sistem kurulması ve Afganistan hükümeti'nin uluslararası toplumla ilişkileri kalkınmasının iyileştirilmesi için, 11 Eylül saldırılarından sonra ortaya çıkan yeni hükümette, Afganistan'da demokrasi ve modernizm ciddiye almaya başladı (Stanekzai,2015).

2001 yılında Taliban rejiminin düşmesi, yeni cumhuriyet hükümet ve sistemin kurulması, insan haklarının savunulması, demokrasi, ifade özgürlüğü, medya ve çabalarla Afganistan vatandaşları için hükümetin ve uluslararası toplumun sloganı oldu. Anayasa ve diğer kanunlarda değişiklik yapılması, insan haklarının, demokrasinin ve ifade özgürlüğünün ve medyanın sağlanması ülke için büyük önem ifade etti. Bu ülkenin vatandaşları, 30 yıllık savaş, sefalet ve otoriter rejimler sırasında her zaman ifade ve düşünce özgürlüğünden yoksun bırakıldığından, mevcut hükümet başından itibaren vatandaşların bu temel hakkına ciddi bir dikkat gösterilmesi ve en erken önlem alınmıştır (Rahmani, 2019).

Anayasa taslağı yapılmadığı için, 1964 Zahir Şah Anayasası'nın 31. Maddesine dayanılarak ve 1965 Basın Kanunu'ndan etkilenerek 9 Mart 2002 tarihinde yayınlandı. Bu Kanunun 9 bölüm ve 49 maddesi vardı. Bu kanunda ilk defa ülke vatandaşlarına elektronik medya kurma hakkı verildi (Adalet Bakanlığı,2004). Bu kanun uyarınca yasaklanmış yayınlar arasında kutsal İslam dinine, diğer dinlere ve mezheplere hakaret etmek, kişilere hakaret etmek veya kalemin iffetini ihlal etmek, kamu ahlakını bozan müstehcen veya müstehcen içerik veya fotoğrafları yaymak ve Afgan ordusunu zayıflatmak yer almaktaydı ve işlenen diğer suçlar medya aracılığıyla suç olduğu kabul edildi. (Adalet Bakanlığı,2009).

Afganistan'ın Sekizinci Anayasası 4 Ocak 2004'te Loya Jirga tarafından kabul edildi. Loya Jirga çadırında 502 üyeli bir Anayasa kabul edildi ve 26 Ocak 2004'te Afganistan İslami Geçiş Hükümeti başkanı Hamid Karzai, imzaladı ve onayladı (Daniş, 2011: 64).

Afganistan bu yeni anayasasında, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü garanti etmiştir: "İfade özgürlüğünün ihlal edilemez olduğunu belirtir. Her Afgan, bu sözleşmenin hükümlerine tabi olarak ifade, konuşma, yazı, görüntü veya diğer yollardan özgürlüğüne sahiptir. Afgan Anayasasının, devlet yetkililerine önceden sunulmadan konuları basma veya yayınlama hakkına sahiptir. Matbaalar, radyo ve TV ile ilgili hükümler, basın yayın ve diğer kitle iletişim araçları kanunla düzenlenir" (AFAY, 2004: m,34). Ayrıca bu Anayasada belirtildiği üzere ilk defa bilgiye erişim hakkını garanti altına almaktadır. "Afgan vatandaşları, kanun sınırları dahilinde devlet dairelerinden bilgilere erişme hakkına sahiptir. Bu hak, başkalarının hakları ve güvenlik Kamununun sınırı yoktur"(AFAY, 2004: m, 50).

4.1. Afganistan'da Bilgiye Erişimi Hakkı

Bilgiye erişim hakkı, bireylerin temel insan haklarından biridir. Tüm vatandaşların eşit bilgi alma hakkı vardır. Bilgiye erişim hakkının temeli şu ilkeye dayanmaktadır: Devlet, bilginin sahibi değil, emanetçisidir. Demokratik toplumlarda vatandaşlar, kendi çıkarları için bilgi toplamak ve organize

³ Almanya'nın Bonn şehri olarak değiştirilen zirve toplantısı sonrasında Bonn Anlaşması 5 Aralık 2001'de imzalanmıştır. Bonn'da düzenlenen toplantıda, geçici yönetimin başına kimin geleceği en çok tartışılan konu olmuştur. Bu toplantıda Roma grubu, Peşaver Grubu, Kıbrıs Grubu ve Kuzey ittifakı katılmıştır. Bu toplantıda sadece Taliban değil Gulbiddin Hikmetiyar dâhil, son yıllarda yaşanan iç savaşlarda rol oynayan birçok lider geri planda bırakılmıştır.Uzun tartışmalar neticesinde, Roma grubundan Hamid Karzai başkanlığında geçici bir yönetimin kurulmasına karar verilmiştir (Shahed,2020:118)

etmek için hükümete güvenirlir. Bilgiye erişim hakkı aynı zamanda doğrudan ifade özgürlüğü hakkıyla da ilgilidir. Dolayısıyla ifade edecek bir şey yoksa ifade özgürlüğü anlamsızdır. Diğer bir deyişle ifade özgürlüğü kapsayıcı ise bilgiye tabidir (Mustafavi, 2010).

Bu nedenle, bilgiye erişim hakkı, Afgan Anayasasında temel bir hak olarak kabul edilmektedir ve yasanın da belirttiği gibi, "Afgan vatandaşları, kanun sınırları dahilinde devlet dairelerinden bilgilere erişim hakkına sahiptir" (AFAS,2004: m,4). Bu Anayasal ilke olarak, bilgiye erişimle ilgili ilk kanun 2014 yılında Ashraf Ghani döneminde hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Kanunda birçok eksiklik olması nedeniyle 2017 yılında bilgiye erişimle ilgili yeni bir kanun hazırlanmıştır. (Rahmani, 2019).

Bilgiye Erişim Kanunu da bilgi, kaydedilen her türlü belge ve bilgiyi, örnekleri ve modelleri içerir. Yukarıda kısaca değinilenler, bilgiye erişim kanunların formüle edilmesinin nedenleridir. Bilgiye erişim hakkı nedir ve neden gereklidir? Bunu şu şekilde inceliyoruz:

1. Demokrasiyi Güçlendirmek: Bilgi, demokrasi için birkaç yönden önemlidir. Demokrasi, özünde bireylerin kendi kaderleriyle ilgili kararlar almaya etkin bir şekilde katılma yeteneğidir. Vatandaşlar tam bilgi ve farkındalığa sahip olduğunda kararlara etkin katılım sağlanabilir. Demokrasi, vatandaşları bilgilendiren bir toplumda gelişir ve bilgiye erişim hakkı özel bir önem taşır.

2. Hesap Verebilirlik: Vatandaşlar, liderlerinin ve devlet adamlarının davranışlarını inceleme ve değerlendirme hakkına sahip olmalıdır ve bu vatandaşların bilgiye erişime sahip olması önemlidir.

3- Ekonomik Büyüme: Bilgiye erişim, ekonomik işlerin büyümesi ve etkinliği için özel bir öneme sahiptir. Kapsamlı ve güncel bilgilerle, bir kişi doğru şekilde yatırım yapabilir ve uygun ekonomik planlar hazırlayabilir. Bilgi özgürlüğü ise ihale sürecinin adil olmasını ve bireylerin neden başarısız olduklarını anlayarak ihale sürecine doğru bilgilerle katılmalarını sağlar.

4- İnsan Haklarına Saygı: İnsan hakları ihlalleri, hukukun üstünlüğünden yoksunluk ve yolsuzluk daha bir ortamda gelişir. Bir hükümet ne zaman özgür ve tamamen şeffaf olursa ve işlevleri hakkında başkalarına bilgi verirse ciddi insan hakları ihlalleri işlemesi veya bu kurumlarda kanunsuzluğa ve yolsuzluğa sahip olması çok nadirdir.

5- Kişisel Niyetler: Sıradan insanlar da ekonomik, ticari ve tıbbi tedavilerini planlamak için bilgiye ihtiyaç duyar. Uygulamalı çalışmalar yapan ve üniversitelerde lisans ve doktora eğitimi alan kişilerin bilimsel araştırmaları için bilgiye erişimleri gerekir (Mendel, 2013).

6: Medyalar: Bilgiye doğası ve içeriği gereği ulaşma hakkı özellikle gazetecilik olmak üzere medya faaliyetleri üzerinde muazzam bir etkiye sahiptir. Bu etkilerden bazıları araştırmacı gazeteciliğin kapsamı, medyada otosansürün azaltılmasına yardımcı olma, yurttaş gazeteciliğinin gerekli büyümesi ve medya içeriğinin çeşitliliğini içerir (Ansari, 2017).

4.2. Dijital Medya ile İlgili Düzenlemeler

Afganistan'daki dijital medya faaliyeti genellikle yenidir. Özellikle dijital medya veya sosyal medya faaliyetleri 2010 yılından itibaren başlamıştır. Yazılı, görüntülü, sesli ve sosyal medya gibi tüm medyanın bir ülke içerisinde hukuk çerçevesinde işlemesi zorunludur. Kanun kapsamında, üç tür medyayı ve bunların kural ve düzenlemelerini bir önceki kısımda tartıştık. Burada dijital medya veya sosyal medyanın kanunu ve düzenlemelerinden bahsetmek istemekteyiz. Bilgi ve Kültür Bakanlığı'na göre Facebook'un Afganistan'daki en popüler ve popüler sosyal ağlardan biri olmasıyla Afganistan'daki sosyal medya etkinliği artmıştır. İletişim ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2020 sonlarında yayınlanan son istatistiklere göre, yaklaşık 10 milyon Afgan vatandaşları bu sosyal medya kullanılmaktadır (Motamed, 2007).

Facebook ve Twitter gibi sosyal medyalar artık Afganistan'da önemli ve etkili medya haline geldi. Çoğu durumda, Afgan kullanıcılar haberleri radyo ve Televizyon gibi geleneksel medyaya göre daha erken almaktadır.

Dijital medya artık Hükümet yetkilileri üzerinde bir baskı kaynağı haline geldi. Bu medyaların kullanıcıları yozlaşmış devlet dairelerinden şikayetler etmekte ve bazen bunları fotoğraf yayımlayarak belgelemektedir. Bu medyalar aynı zamanda sosyal davranışların iyileştirilmesinde de çok etkili olmuştur. Yetkililer, yolsuzluğun ortaya çıkarılması ve baskı ile mücadelede sosyal medyanın önemli bir rolü olduğunu söylemektedir (Ansari, 2017).

Ney Enstitüsü Müdürü Mujib Khalwatgar, "Sosyal medya şimdiye kadar dava, eğitim, eğlence, bilgi bulma, yolsuzluk ve kanunsuzlukla mücadele, yurttaş haberciliği ve diğer konular alanlarında yerini buldu." demiştir.

Ancak sosyal medyayı kullanmak Afganlar için kolay değildir. Bu medyaları kullanmanın maliyeti diğer ülkelere göre daha pahalıdır. Ney'in verdiği istatistiklere göre Afganistan'da internetin hızı bir Avrupa ülkesinden 50 kat daha düşükken, internetin fiyatı o ülkeden 100 kat daha yüksektir (Hamdard, 2012).

Sosyal medyaların etkinliğine rağmen bu medya kullanıcıları bazen başkalarının mahremiyetine saldırmakta ve onları aşağılamaktadır. Ünlüler adına sahte web sayfaları oluşturmak ve onların itibarını sarsmak, bazı sorunlara neden olan bir başka durumdur. Başkalarına hakaret etmek de sosyal medyayı kötüye kullanmanın bir parçasıdır. Bilgi ve Kültür Bakanlığı, "sosyal medyayı yasallaştırmak" için bir plan başlatıldığını söyledi. Bilgi ve Kültür Bakanlığı yayınlardan sorumlu bakan yardımcısı Mojgan Mostafavi, sosyal medya haftası kutlamasında şunları söyledi: "İslami ve geleneksel bir toplumun değerleri göz önüne alındığında, sosyal medyalar yasallaştırılmasına sahip olmamız iyidir fakat bu ifade özgürlüğünü kısıtlamak anlamına gelmez ancak başkalarının haklarının zarar görmemesini istiyoruz." Bilgi ve Kültür bakan yardımcısı, Kamusal Medya Kanununa sosyal medya başlığı altında yeni bir bölüm ekleneceğini söyledi. Ancak sosyal medya faaliyetlerinin yasallaşmasının detayları henüz belirlenmedi (Mostafavi, 2010).

Ancak Khalutgar, Bu kanunun ifade özgürlüğü üzerinde kısıtlamalara yol açmaması gerektiğini söyledi: "Bu ne zaman olursa olsun, temel şart, nihayetinde bilgiye ve sosyal medyaya erişimde kısıtlamalara yol açmamasıdır. Bununla ilgili kurumlarla işbirliği içinde yapılmalıdır" (Bilgi ve Kültür Bakanlığı, 2018). Sonuç olarak, hâlen Afganistan'da sosyal medya için özel bir kanun çıkarılmamıştır ve Kitle Medya Kanunu'nda da bununla ilgili hiçbir şey yoktur. Sosyal medya faaliyetlerini ve kuruluş sürecini düzenleyen bir kanuna da değinilmemiştir.

5. 2021 TALİBAN İKTİDARA GELMEDEN ÖNCE AFGANİSTAN'DA MEDYANIN DURUMU

Afganistan'daki kitle medyasının, basın ve dijital medyanın durumu büyümüştür ve önceki sistemlere göre medyanın faaliyeti, resmi rapora göre 1038'den fazla baskıya ulaşmıştır. 150 kamu ve özel Televizyon, 250 Radyo istasyonu ve 10 haber ajansı resmi olarak lisanslanmıştır. Özel medyanın büyümesi son 20 yılda gerçekleşen bir özelliktir. Resmi istatistiklere göre, sadece başkent Kabil'de 520 özel dergi ve yaklaşık 50 hükümet dergisi yayınlanmaktadır. Ayrıca Afganistan'da 340 özel ve 70'den fazla hükümet yayını vardır. Bu arada Kabil ve diğer illerde 35 gazete yayınlanmaktadır. 32 özel ve 5 devlet gazetesi Kabil'de ve yalnızca yedi ilde yayınlanmaktadır⁴ (AFJC, 2019).

Afganistan'ın Bilgi ve Kültür Bakanlığı'na göre 2015 yılında 250 radyonun bakanlıkta faaliyet göstermesi için ruhsat verilmiş, bunlardan 34'ü Kabil'de, geri kalanı ise diğer illerde faaliyet göstermiştir. Ancak Afganistan Özgür Medya Destek Ofisi (NAİ) tarafından 2018'in sonlarında yapılan bir ankete göre, ülkedeki radyo sayısı 194'e düşmüştür⁵ (Darivoa, 2019). Okuryazarlığın düşük olduğu ve basılı gazetelerin bulunmadığı Afganistan gibi bir ülkede radyo, kitle iletişim araçlarının ön saflarında yer almaktadır. Medyanın büyüdüğünü göstermek açısından Afganistan'da faaliyet gösteren birkaç haber ajansının faaliyetlerinden de bahsedebiliriz. Afganistan'da eskiden devlete ait tek bir haber ajansı vardı ancak şimdi Afganistan'da faaliyet gösteren yaklaşık 10 haber ajansı vardır ve bunların en popülerlerinden biri Pajhwok Afghan News Ajansıdır. Pajhwok Afghan News'in başkanı Danesh Krokhil: "Şu anda Afganistan'da gazetecilik ve medya konularında çalışan yaklaşık 10.000 kişi vardır" (Rahmani, 2019).

ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (USAID) bir sözcüsü Huffington Post'a verdiği demeçte, özgür ve demokratik bir toplumda özgür medya ve bilginin önemli bir rol oynadığı göz önüne alındığında mevcut yönetimden önce Afganistan'da özgür "bağımsız" medya olmadığını söylemiştir. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve Dışişleri Bakanlığı, Afganistan'daki medyanın gelişimine yaklaşık 166 milyon dolar katkıda bulunmaktadır (Atish, 2018). Afgan gazeteciler ve medya sahipleri, uluslararası güçlerin Afganistan'dan çekilmesinin yalnızca medya yardımını değil, aynı zamanda özgürlüklerini de azaltacağından endişe duymaktadırlar.

⁴ Afganistan Gazeteciler Derneği 2020 yıllık raporunu yayınladı (<https://afjc.af/home>)

⁵ Diva Radio web sitesi, 2019 (Afganistan'daki medya sıkıntısı hakkında bir rapor yayınladı) <https://www.darivoa.com/>.

Afgan Gazetecileri Koruma Komitesi'nin raporuna göre 2020 yılında Afgan gazetecilere yönelik 121 şiddet vakası kaydedilmiştir. Bunların 17'si medya çalışanları ve gazetecilerden oluşmaktadır⁶ (AFJC, 2019). Afganistan'da Taliban ve İŞİD'in gazetecilere yönelik saldırı ve cinayet medyaya yönelik saldırıları geçen yıl daha da artmıştır ve geçen yıl daha fazla gazeteci öldürülmüş ve bazı gazeteciler ülkeden kaçarak başka ülkelere kaçmıştır. Ayrıca bazı olaylarda Afgan Hükümeti tarafından gazeteciler dövülmüş ve gazetecilik ekipmanlarına el konulmuştur (Atish, 2018).

5.1. Afganistan'da Kitle Medyasının Ekonomik Yapısı

Kitle iletişim araçları, son birkaç yıldır dönemsel hareketleriyle geçimini garanti altına aldı yani masraflarını büyük ölçüde reklam ve diğer kârlı programlar yayımlayarak karşıladı ancak yazılı basın için Afganistan'daki eğitim seviyesi çok düşüktür. Bu nedenle yazılı medyanın müşterileri artmamaktadır. Bu yüzden insanlar medyanın finansal maliyeti veya ekonomi konusunda şüphe duymaktadır. Afganistan Anayasası ve Medya Kanunu, hiçbir partinin bireyin veya grubun siyasi ve medya faaliyetleri için yabancı kaynaklardan yasadışı mali destek almasına izin vermemektedir (Adalet Bakanlığı, 2009). Ancak Afganistan'da hukukun üstünlüğü henüz tam olarak uygulanmadığından bir dizi içeriden biri ve medya kuruluşu bu eksik hukukun üstünlüğünden yararlanmaya çalışmakta ve bu amaç doğrultusunda uluslararası siyasi ve siyasi olmayan, hayırsever ve hayırsever olmayan kuruluşlar faaliyet göstermektedir. Bu kısımda medyanın yapısını finansman ve ekonomik açılarından tartışılmaktadır (Youn, 2009: 248). Afganistan'da 5 tür medya çalışılmaktadır:

1. Devlet Medyası hükümet tarafından finanse edilen, devlet ve demokrasi politikasına göre yayın yapan medyalardır.

2. Örgütsel veya Parti Medyası çeşitli siyasi gruplar ve partiler tarafından yayılan medyadır. Bu medya türü partilerin meşru ve gayri meşru mali kaynaklar kullanmaktadır. (Jahani, 2015). Afganistan'da İŞİD, Taliban ve Hizb-ut Tahrir kendi medyalarına ve uzak bölgelerde faaliyet gösteren İslami siyasi ideolojileri için yayınlarına sahiplerdir. (Ahmadi, 2017).

3. Bağımsız Medya bunlar düşünce, finansal ve ekonomik olanaklar açısından gerçekten özgür olan medyalardır. Bu tür medya kuruluşları maliyetlerini reklam ile karşılarlar ve böylece yayın yapmaya ve faaliyet göstermeye devam ederler.

4. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Afganistan'da belirli STK'lar⁷ tarafından finanse edilen bazı yazılı ve kitle iletişim araçları vardır (Seerat, 2016).

5. Uluslararası (yabancı) Medya, yaklaşık 20 yıldır Afganistan için bir dizi uluslararası medya kuruluşu yayın yapmaktadır. Ancak son yıllarda Afganistan dışındaki bu yayınlar, radyo ve televizyon yayınları da dahil olmak üzere giderek daha da uzmanlaşmış hale gelmiştir. Bu yayınların maliyeti ilgili ülkeler tarafından ödenir (Youn, 2009). Örnek olarak:

(a). Azadi Radio: Afganistan için günde sekiz saat gündüz ve gece Peştuca ve Darice dillerinde yayın yapmaktadır. Afganistan'da en fazla dinleyiciye sahip olduğu tahmin edilmektedir (Naqibullah, 2018).

(b). BBC, 30 yıldır Afganistan'da yayın yapan en popüler ve etkili radyodur. Bu radyonun Peştuca ve Darice programlarının Afganistan'da kendi özel etkileri vardır ve bu yayınlara halkın güveni yüksektir (VOA, 2018).

(c). Voice Of America (VOA) Radyosu: Afganistan için Peştuca ve Darice dillerinde yayın yapan bir radyodur. Bu radyo eskiden "Amerika'nın Sesi" olarak bilinen "VOA" olarak adlandırılan Amerikan devlet radyosudur. (Diva Radio) adında başka bir radyo programları da vardır. Ayrıca VOA'nın Ashna TV'si Afganistan için Peştuca ve Darice dillerinde yaklaşık bir saat boyunca yayın yapmaktadır. Geçmişte Almanya, Afganistan'ın ulusal televizyonunda Peştuca ve Darice aynı sayıda yayın yapmaktaydı (Bilgi ve Kültür Bakanlığı, 2018).

6. GAZETECİLERİN MEDYADA DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE BAKIŞ AÇILARI

Afganistan'daki 7 gazeteci ile mülakatlar yaptık. Bu görüşmelerde devlete bağlı medyada çalışan ve devletten bağımsız medyada çalışan gazeteciler yer aldı. Medyada ifade özgürlüğü konusu ile ilgili 11

⁶ Gazeteciler Sendikası Faaliyet Raporu(2019) <https://afjc.af/home>

⁷ "Sivil toplum kuruluşları, resmi kurumlardan bağımsız olarak siyasi, sosyal, kültürel, yasal ve çevresel hedefleri doğrultusunda lobicilik, ikna ve eylemlerle çalışan, kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Birçok STK Afganistan'ın farklı bölgelerinde faaliyet göstermektedir". https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivil_toplum_kurulu%C5%9Fu

sonu hazırlandı. Bu mülakatları yaparken Afganistan'da gazeteciler ile online veya e-posta yoluyla iletişim sağlanmıştı. Sorular 2 gazeteci tarafından yanıtlanmadı, diğer 5 gazeteci tarafından ise yanıtlanıp bize e-posta ile gönderilmiştir. Sonra medyadaki ifade özgürlüğünü gazetecilerin bakış açısından böyle bir analiz edilmiştir.

Afganistan'da ifade özgürlüğü konusu ile ilgili 5 katılımcı, düşünce ve ifade özgürlüğünün ilk insan haklarından biri olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte tüm insanlar dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar haklarından yararlanmalıdır. 1 katılımcı Afganistan'daki ifade özgürlüğünün Pakistan, İran ve bölgedeki diğer bazı ülkelerden daha iyi olduğunu ifade etmiştir. Ancak intihar saldırıları, terör saldırıları vb. gibi ifade özgürlüğünü kısıtlayan bazı faktörlerin olduğunu da sözlerine eklemiştir. Bir diğer katılımcı, mevcut hükümetin son 20 yıldaki en büyük başarısının ifade özgürlüğü olduğunu dile getirmiştir. Bir diğer katılımcı da şimdilerde ifade özgürlüğüne Taliban ve önceki hükümetlerden daha fazla değer verildiğini söylemiştir. Herkesin Cumhurbaşkanı doğrudan eleştirebileceğini ve onun da dinleyebileceğini de sözlerine eklemiştir.

Afganistan'da önceki hükümetlerde bu mümkün değildi. Ancak başka bir katılımcı, Cumhurbaşkanı Eşref Ghani liderliğindeki hükümetin ifade özgürlüğünü kısıtladığını ve ifade özgürlüğünün önceki Cumhurbaşkanı Karzai hükümetinde daha iyi olduğunu savunmaktadır. İnsanlar düşünce ve görüşlerini güvenle ifade edebiliyorlardı. Sonuç olarak, Afganistan'ın Cumhuriyet hükümeti son 20 yıldır devam etmektedir ve pek çok başarısından biri de ifade özgürlüğüdür. Önceki bölümlerde diğer hükümetlerin ifade ve basın özgürlüğüne ciddi kısıtlamalar getirdiğini söylemiştik. Ayrıca katılımcıların görüşlerini şu şekildedir:

AFG⁸1: “İfade özgürlüğü en önemli insan haklarından biridir ve dünyanın her yerinde insanlar bundan yararlanmalıdır. Yani düşüncesini özgür bir alanda, yazı, konuşma ve resim yoluyla, başka hiç kimsenin bu özgürlüğe müdahale etmeden ifade etmesidir. Diğer insanların hakları da ifade özgürlüğü yoluyla korunmalıdır. Afganistan'da medyadaki deneyimime ve komşu ülkelerle karşılaştırmaya bakıldığında, Afganistan'da ifade özgürlüğünün iyi bir yere sahip olduğunu söyleyebilirim. Ancak terör saldırıları ve seri cinayetler gibi unsurlar Afganistan'da ifade özgürlüğünü sınırlayan unsurlardan biri olabilir”.

AFG2: “İfade özgürlüğü, kişinin kendi düşünce ve fikirlerinin ifadesidir. Buna basın özgürlüğü, inanç özgürlüğü, düşünce özgürlüğü dahildir. İfade özgürlüğü, doğrudan ve dolaylı olarak sınırlamak için bazı adımlar atılmış olsa da Afganistan'da son 20 yılın en büyük başarılarından biridir. Ama yine de Afganistan'ın ifade özgürlüğü bölgede benzersizdir.”

AFG3: “Evet, Bizim ülkemizde ifade özgürlüğü var, ama demokratik bir ülkenin insanları için olduğu kadar yeterli değildir.”

AFG4: “Bence Taliban ve önceki hükümetlere göre daha fazla ifade özgürlüğü var, insanlar görüşlerini özgürce ifade edebilirler. Örneğin 2020'de Nangarhar'da bir kişi, Cumhurbaşkanı Eşref Gani ile yüz yüze konuşmuş ve hükümetin olumsuz eylemlerini eleştirmiştir. Ancak Cumhurbaşkanımız sonuna kadar konuşmasına izin verilmiştir.”

AFG5: “İfade özgürlüğü, mevcut hükümetten önce Karzai hükümetinde yüksekti, ancak şimdi daha az kısıtlanmış çünkü daha fazla gazeteci öldürüldü ve insanlar gerçeği söyleyemeyeceklerinden korkuyorlar.”

4katılımcı, ifade özgürlüğü ile gazetecilik arasında ilişkinin çok önemli olduğu konusunda hemfikirlerdir. Eğer bir ülkede gazetecilik varsa ve ifade özgürlüğü yoksa gerçekler halka iyi ulaşamaz. Bundan ötürü bu iki kavramın birbirlerine daha çok ihtiyaçları vardır. Bir ülkede gazetecilik varsa onun da ifade özgürlüğünü güçlendirmesi, halkın yasal desteğini alması gerekmektedir. Bunun sonucunda da gazetecilerin daha iyi çalışması sağlanmaktadır. Mevcut hükümetin Afganistan'da ifade özgürlüğüne büyük önem verdiğini ve tüm yasalarda özel bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Afganistan'daki katılımcı gazeteciler böyle belirtmiştir:

AFG1: “Bence ikisi de birbirine çok yakın ve hükümet ikisini de ciddiye almalı, ifade özgürlüğü yoksa gazeteciliğin toplumda bir değeri yoktur. İfade özgürlüğü Afganistan hükümeti tarafından demokratik bir toplumun ilkesi ve değeri olarak kabul edilmektedir ve hükümet gerçeğin konuşmasına ve ifade edilmesine doğrudan müdahil değildir, ancak hükümetin medyadaki etkisi nedeniyle bazen ifade özgürlüğünü engellediğini gösteren durumlar vardır.”

⁸ Afgan Gazeteci 1.

AFG2: “Afganistan'da benzersiz bir bölgesel bilgiye erişim kanunu var, ancak ne yazık ki bu kanun henüz gerektiği gibi uygulanmadı .Hükümet politikası medyayı ve ifade özgürlüğünü destekler ancak hükümet içindeki bazı çevreler kişisel çıkarlarını korumak için ifade özgürlüğünü kısıtlamaya çalışmaktadır.”

AFG3: “Gazetecilik mesleği ile ifade özgürlüğü arasındaki ilişki çok yakındır ve birbirini gereklidir. Bir ülkede gazetecilik varsa ama ifade özgürlüğü yoksa gerçekler asla halkın kulağına ulaşmayacaktır.”

AFG4: “Bence ikisi arasındaki ilişki önemli, ifade özgürlüğü için iyi bir gazetecilik olmalı ve iyi gazetecilik için ifade özgürlüğü olmalı. Yani şu anda aralarında bir bağlantı var bu bağlantıyı anlamamız gerekmektedir.”

AFG5: “Gazetecilik tüm dünyada bir meslek olarak kabul edilmekte olup, özellikleri arasında düşünce ve ifade özgürlüğü yer almaktadır .Birincisi gazeteciliğin profesyonel olması, ikincisi ise iyi haber, rapor ve röportaj üretmek ve özgür bir ortamda yayın yapmak için ifade özgürlüğüne sahip olmalıyız.”

3 katılımcı gazeteci Afganistan'daki hükümetin ve halkının ifade özgürlüğüne değer verdiğini söylemiştir .Bir katılımcının dediği gibi, ifade özgürlüğünü korumak için birçok yasa çıkarılmıştır. Ancak sorun şu ki, bazı hükümet yetkilileri yolsuzluklarını ifade özgürlüğü yoluyla ifşa etmek istememektedir. Başka bir şey de bu durumda yasaların onlar üzerinde uygulanmaması söz konusudur. Katılımcılar, hükümetin ifade özgürlüğüne, önceki Taliban, Mücahidler ve Komünist hükümetlerden daha fazla önem verdiğini ifade etmişlerdir. Yani herkes özgürce konuşabilir ve görüşlerini ifade edebilir. Ancak geçen sayfalarda tartıştığımız gibi, önceki hükümetler ifade özgürlüğünü ciddi şekilde kısıtladı. Başka bir katılımcı ise, ifade özgürlüğünün yeni cumhuriyet döneminde çıkarına olduğunu söylemiştir, çünkü çoğu medya kuruluşu Taliban, İŞİD ve diğer terörist gruplara karşı yayın yapmaktadır. Yani Afganistan'da ifade özgürlüğünü kısıtlayacak ve ifade özgürlüğünü olumsuz yönde etkileyecek hiçbir yasa çıkarılmamıştır. Ancak Afganistan'daki en yaygın sorunlardan biri, yasaları tam olarak uygulamayan, hükümetin zayıflığıdır. Gazetecilerinin yanıtları şu şekildedir:

AFG1: “Medya Kanunları Afganistan'da yürürlükte olan kanunların çoğu sadece kağıt üzerinde kalmaktadır, birçok yasa uygulanmıyor. Çoğu durumda, bu yasalar kolluk kuvvetleri tarafından da ihlal edilmektedir. Medya kanunu da öyle, uygulandığında Basın Kanunu'na katılıyorum. Örneğin medya hukuku ile ilgili bir diğer sorun da gazetecinin iş garantisinin olmasıdır.”

AFG2: “Afganistan'ın bilgiye erişim ve ifade özgürlüğü konusunda eşi benzeri görülmemiş bölgesel kanunları var, ancak sorun bu, yasaların büyük ölçüde göz ardı edilmesi.”

AFG3: “Evet, Afganistan'da hem hükümet hem de halk ifade özgürlüğü istiyor. Ancak Afgan hükümetinde, olumsuz davranışlarının medya tarafından eleştirilmesini kabul etmeyen çok sayıda yetkili var.”

AFG4: “Bence insanlar bunu istiyor ama hükümet yetkilileri onlara yeterince ifade özgürlüğü vermiyor ve ihanetlerini gizli tutmak istiyorlar.”

AFG5: “Mevcut hükümet, ifade özgürlüğüne her zamankinden daha fazla değer veriyor .Çünkü medya hükümetin çıkarına olduğu için Taliban'a ve terörist gruplara karşı yayınlanmaktadır”.

6.1. Medya Kuruluşları Arasında Düşünce ve İfade Özgürlüğü Açısından Farklar

Afganistan'da televizyon veya radyoda özgür tartışma programlarını açıklayan 5 Katılımcı, Afgan medyasında insanların görüşlerini özgürce ifade edebilecekleri özgür tartışma programları olduğunu söylemiştir. Bu tür programlar Afganistan'da geniş bir izleyici kitlesine sahiptir ve televizyonlar için iyi bir gelir kaynağıdır. Bir katılımcı, yalnızca kapitalistlerin veya devlete yakın olanların televizyonda özgür tartışma yapmasına izin verildiğini kaydetmiştir. Başka bir deyişle, adalet onlara göre yapılmaz. Özgür tartışma programı dengesini gözetmek gazeteciliğin en önemli ilkelerinden biridir. Tam tersine, başka bir katılımcı ise Taliban ve İŞİD ideologlarının bile zaman zaman tartışmalara katıldığını söylemiştir.

Soru, bu özgür tartışma programının Afganistan'da neden bu kadar önemli olduğu ve neden bu kadar çok insanın hoşuna gittiği ve TV kanallarının çoğunun onu günlük listelerine dahil ettiğidir? Bunun iki nedeni var: Birincisi, tüm bağımsız ve özel TV kanalları bu tür programlarda daha fazla reklam yayınlamakta ve iyi gelir elde etmektedir. İkincisi, bu programlara katılanlar çoğunlukla Afganistan'da demokrasiyi geliştirmek ve gelecekte demokratik bir Afganistan yaratmak isteyen demokrasi yanlısı kişilerdir. Bu nedenle, hükümet bu tür bireylerle aynı fikirde ve genellikle hükümetle bu şekilde bir

ilişkisi vardır. Bu tür programlara katılan parti üyelerinin çoğunun devlette çıkarı vardır. Kendi çıkarları için devleti savunmak zorunda kalmaktadırlar. Sadece Taliban, İŞİD ve diğer bazı terörist grupların hükümette payı yoktur. Afganistan'daki katılımcı gazeteciler şöyle söylemiştir:

AFG1: “Tüm programlarda ifade özgürlüğü var ama konukların muhafazakarlığı ayrı bir konudur . Örneğin, bir hükümet temsilcisi bir programda katılıyorsa, kendi topraklarında ifade özgürlüğünün hükümet çıkarlarının korunması anlamına geldiğine, temsilci muhalefet adına katılıyorsa ifade özgürlüğünün hükümeti eleştirmek anlamına geldiğine şüphe yoktur.”

AFG2: “Hükümete açıkça karşı çıkanlar bile görüşlerini televizyondaki tartışmalarda dile getiriyor. Ancak Taliban'ın elindeki bölgelerde durum böyle değil. Taliban hala ifade özgürlüğüne şiddetle karşı çıkıyor.”

AFG3: “Afganistan'daki çoğu özel ve bağımsız TV kanalları Lemar, Tolo News, Shamshad politikacıların, parti üyelerinin, milletvekillerin ve hatta sivil toplum aktivistlerinin gelip özgürce katıldığı "Sıcak Tartışma" programı gibi özgür tartışma programları sunmaktadır .Bu tür özgür tartışmaların ayrıca daha fazla hayranı ve izleyicisi vardır. Afgan Ulusal Radyo ve Televizyonu'nun (RTA) da “Masir” adında farklı kesimlerden insanların tartışmalarını sağlayan bir programı vardır.”

AFG4: “Bence özgür tartışmalar var ama kim katılıyor biri şirket müdürü gibi yatırımcı olan veya iş adamı olan bir programa davet ediliyor .İkincisi, devlete yakın olan veya ideolojik olarak devlet ve demokrasi savunucusu olan kişilerin katılma olasılığı daha yüksektir. Yani adalet, gazetecilikte önemli bir ilke olduğu için saygı duyulmaz ve tek taraflı olarak yargılanır.”

AFG5: “Sıcak Tartışma, Siyah Beyaz, Masir, Açık Sabah, Perdenin Arkasında, Hakikatlar gibi televizyon ve radyoda tartışılan daha fazla programlar var .Çoğu özel TV kanalları tarafından yapılıyor. Bu özgür tartışma programlarının ilk amacı kar ve gerçektir. Bu tartışmalar Afganistan'da popüler hale getirmek ve daha fazla izleyiciye sahip olmak içindir. Bu nedenle özel TV için iyi bir pazardır. ve bu programlardan çok kar almaktadır. Bu tartışmalarda bir reklamın fiyatı 100 ile 400 arasındadır.”

6.2. Yasal Düzenlemelere Dair Bilgi Düzeyi

Afgan yasaları ve düzenlemeleri kapsamında ifade özgürlüğü, önceki Mucahitler ve Taliban'ın hükümetlerden daha iyidir .Ancak bu tür ifade özgürlüğü demokratik bir ülke için yeterli değildir. 5 katılımcı gazeteci, ifade özgürlüğünün tüm Afgan yasalarında yer aldığı konusunda hemfikirdir. Afgan Anayasasının ifade özgürlüğü ile ilgili 34. Maddesi ve Basın Kanunu, Kitle İletişim Kanunu, Bilgiye Erişim Kanunu ve diğer düzenlemelerdir. İfade ve gazetecilik özgürlüğünün de engellendiği Afganistan'da, bazı maddelerin birbiriyle sorunlu olduğu bir kanun çatışması vardır. Kanun, belirli kurum ve birliklerin yetkilerini sınırlandırmaktadır. Bunların hepsi kanunda dikkate alınmamış şeylerdir.

Bu dönemde Afganistan'da hem gazeteciler hem de medya sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İfade özgürlüğü demokratik bir ülkenin insanları için en önemli ilkedir. Afganistan'da durum iyi değil ve bazı gruplar hükümete karşı savaşıyorlar. Böyle bir durumda sadece ifade özgürlüğü değil, halkın genel hayatı da tehlikededir. Ne yazık ki, savaş her şeyi etkilemektedir. Gazetecilerden gelen yanıtlar ise şöyledir:

AFG1: “Evet biliyorum ifade özgürlüğü için kanunlar çıkarılmış. Afgan Anayasası, Basın Kanunu, Bilgiye Erişim Kanunu bunu vurguluyor ki, Afganistan'da ifade özgürlüğü korunmalıdır ve tüm Afganlar görüşlerini özgürce ifade etme hakkına sahiptir.”

AFG2: “Bence ifade özgürlüğü yasaları var ama kimse yasayı kabul etmiyor ve her şeyi kendi başına yapıyor .Ancak medya ile paylaşılmayan bazı sorunlar var. Örneğin, hükümetin açıklığa kavuşturması gereken Taliban ve hükümet arasında barış konusunda belirsizlikler var. Hükümet bilgi saklamadığını söylese de bazı durumlarda hükümet sözcüleri medyadan kaçıyor ve bilgileri medyaya paylaşmıyor.”

AFG3: “Afgan yasalarında ifade özgürlüğü var, ancak uygulamada hükümet yetkilileri ifade özgürlüğüne değer vermiyor .Hükümetin en büyük sorunu yasayı uygulamamasıdır.”

AFG4: “Afganistan'da ifade özgürlüğü ilgili konular var, ancak bazı teknik sorunları da olan vardır ve bazı maddeler birbiriyle çelişmektedir .İkinci konu ise şimdi kadar Afganistan'da sosyal medya için hiçbir kanun çıkmadı. Herkes sosyal medyada istediğini yazıp paylaşabilir. Taliban, İŞİD ve diğer gruplar bile sosyal medyayı kullanmaktadır. Bence bu yasal özgürlük değil aksine yasa uygulanmıyor.”

AFG5: “Afganistan’ın hükümeti demokratik bir hükümettir ve Anayasa Loya Jirga tarafından onaylanmıştır .Basın yasasının parlamento tarafından onaylanmasının yanı sıra, bu yasalar ifade özgürlüğüne özel bir yer vermektedir. Ancak Afganistan'daki sorun şu ki, bazı insanlar kendilerini yasaların üstünde görüyor ve yasalara hiç uymuyor. Afganistan'da ifade özgürlüğünün önünde büyük bir engel haline gelen bazı terörist gruplar var. Diğer bir konu ise yasa tam olarak uygulanırsa ifade özgürlüğüne daha çok yer açılacağını düşünüyorum.”

6.3. Afganistan'da Gazeteciler ve Otosansür

Afganistan'da medyada çalışan 4 gazeteci, çalışmalarını sırasında sansür ve otosansürle karşılaştıklarını söylemiştir .Hükümet yetkilileri gazetecilere rapor ve haberlerde belirli konulara yer vermemeleri için baskı yapmaktadır. Sansür Afganistan'ın önceki hükümetlerinde, Cumhuriyet döneminde daha yaygın bir sorundur. Bir katılımcı, otosansürün kendisinin medya politikasına ve gazetecilerin mesleğe ne kadar sadık olduklarına ve nasıl şeffaf ve dürüst bir şekilde yayın yapabileceklerine bağlı olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte katılımcı, medyayla çalışarak Televizyon ona yardım etmekte ve çoğu zaman haber yaptığımızda sansür uygulanmadığını ifade etmiştir. Böylece bazı medya kuruluşları ve gazeteciler güvenilirliklerini kaybetmek istememektedir.

Unutulmaması gereken bir nokta da haberleri, raporları ve röportajları sansürleyen veya gazetecileri baskı altında olan medya kuruluşlarının çok zayıf olma eğiliminde olmalarıdır. İzleyiciler ve dinleyiciler de düşüktür. Medya rekabetçi pazarının şu anda çok sıcak olduğunu bilinmekte. 1 katılımcı sansür olmadığını belirterek. Afgan Anayasası ve Basın Kanunu, medyanın sansürsüz olarak özgürce faaliyet göstermesine izin verdiğini ifade etmiştir ancak yolsuzluğa karışan bazı hükümet yetkilileri, ihanetin ortaya çıkmasını istemeyerek medya gazetecilerine otosansür yoluyla gerçek sorunları ele almaları için baskı yapmaktadırlar. İşte Afgan gazetecilerin yanıtları:

AFG1: “Evet var, çalışırken birkaç kez sansür ve otosansürle karşılaştım .Afgan mediasından memnun değilim, bu yüzden Afgan mediasında çalışmak çok tehlikeli bir iş. Bu mecrada iş garantisi ve hayat garantisi yoktur.”

AFG2: “Ne yazık ki çoğu medya kuruluşu henüz profesyonelleşmedi, iş yapan çoğu medya kuruluşu bariz şekillerde gelir elde ediyor .Medyanın geri kalanı ne yazık ki partizan, etnik ve profesyonellikten uzak. Ancak yasa, medyanın sansürsüz yayın yapmasına izin veriyor, yani yayın yapmadan önce herhangi bir hükümet kaynağına göstermek zorunda değiliz. Ancak sorun şu ki, çoğu devlet mediasında sansür var. Devlete zarar veren haberler hiçbir zaman yayımlanmamaktadır. Kamu yararını dikkate alan konular genellikle sansürlenmektedir. Özel ve bağımsız medyaya bazen hükümet yetkilileri tarafından, kendi içinde sansür anlamına gelen yayınlarda değişiklik yapması için baskı yapılır.”

AFG3: “Evet, Ben de işim sırasında bununla karşılaştım. Herat Gümrüğüne rapor vermeye gittim. Herat Gümrüklerinde meydana gelen yolsuzlukları rapor etmek istedim .Ama üzerimdeki baskı, rapordaki bazı konuları yayımlanmamış olmamdı. Hatta bir yetkili tarafından uyarıldım. Hayatımı korumak için raporda değişiklik yapmak zorunda kaldım.”

AFG4: “Bence bu gazeteciye ve medyaya ne kadar özgürce faaliyet gösterebileceklerine bağlı. Henüz karşılaşmadım .Tolo News ile çalışıyorum ve doğru olan her şeyi haber yapıyorum. Televizyon ofisimiz büyük ölçüde bizimle işbirliği yapıyor. Yayınlarımızın güvenilirliğini zedelemek istemiyoruz.”

AFG5: “Sansür yok, sadece otosansür var. İhanetleri nedeniyle yayıncılara kendileri hakkında haber ve raporu yayınlamamaları için baskı uygulayanlar var ama hükümet medyaya daha fazla özgürlük verdi ve destekliyor.”

6.4. Gazeteciler ve Bilgi Kaynaklarına Erişim

Afganistan'daki gazetecilerin uzun zamandır bilgiye erişim ve sorunlarla karşı karşıya olduğu bilinmektedir .Sadece mevcut hükümetin değil, önceki hükümetlerin de bilgiye erişimle ilgili herhangi bir kanunu yoktu. Afganistan'da ilk kez hükümet Bilgiye Erişim Yasası'nı onayladı. 5 Katılımcı çalışmalarını sırasında bilgiye erişimde zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Onlara göre Hükümet yetkililerinin gazetecileri çok ciddiye almadıklarını ve bilgiler zamanında verilmemektedir. Bir Katılımcı da yönetim ve bilgileri iki kısma ayırdı. 1: Sivil Kurumlar, Kamu hizmetleri sunan tüm bakanlıklar, bölümler ve diğer bölümler gazetecilere bilgi sağlamaktadır. 2: Askeri kurumlar bilgi vermek konusunda daha ciddi davranmaktadır ve çoğu zaman gazetecilere bilgi vermemektedirler.

Ayrıca, 2014 yılında Afganistan'da Bilgiye Erişim kanunu kabul edildi. Kanuna göre tüm resmi, gayri resmi ve sivil toplum kuruluşları medya ile bilgi paylaşmakla yükümlüdür. Bununla birlikte, kanunun uygulanmasında sıkıntılar vardır ve hükümet yetkilileri genellikle bunu uygulamamaktadır. Bunun yerine kendi çıkarları için medyayla bilgi paylaşmak istememektedirler. Afganistan medyasının ve gazetecilerinin en büyük sorunu da budur. Bilgi zamanında alınmadığında yayınların zayıf ve problemlili olması doğaldır. Gazetecilerin bilgiye erişim konusundaki bakışları şudur:

AFG1: “Evet, bilgiye erişimle ilgili bir kanun var, ancak çoğu durumda hükümet, medyaya ve gazetecilere bilgi sağlamaz. Hükümet yetkilileri tarafından defalarca bilginin gizliliğiyle karşı karşıya kaldım ve bana bilgi vermeyi reddettiler.”

AFG2: “Bu bilgiye erişme yasalar var, ama bazı çevreler bunları uygulamada sorun yaratıyor.”

AFG3: “Evet bu sorunu defalarca yaşadım, bir devlet kurumundan bilgi istediğimde onlar bilgi vermiyorlar .Ancak, Afgan Anayasası ve Bilgi Erişme kanunu, tüm kurumların gazeteciler ve medya ile bilgi paylaşması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır”.

AFG4: “Bence devlet kurumlarından aldığımız iki tür bilgi var: Birincisi, kamu hizmeti veren. Bu kurumlar genellikle medya ile bilgi paylaşıyorlar, geldiğimde bana bilgi vermektedir. İkincisi: Askeri yönetim ile ilgili kurumlarda bilgi almak çok zordur, askeri personelin gazetecileri çok ciddiye alıyor ve zamanında bilgi vermiyor. Sadece konu onların ilgi alanına giriyorsa veya onlar için propaganda ise bize bilgi veriyor.”

AFG5: “Evet kanun var ama bilgi alamıyorum, çoğu zaman devlet kurumu bilgi vermektan kaçıyor . Afgan gazetecilerin için en büyük sorunu budur. Eski Cumhurbaşkanı Hamid Karzai döneminde bile bilgiye erişim kanunu yoktu.”

6.5. Düşünce ve İfade Özgürlüğünü Geliştirmek

Katılımcı gazetecilere göre Afganistan'da ifade özgürlüğü vardır ama gazeteciler ve medya için de sorunlar da vardır. Bir katılımcı Afganistan'ın ifade özgürlüğünün komşu ülkelere göre daha iyi olduğunu belirtmiştir. Çok fazla kısıtlama yoktur, gazeteciler bilgi toplayıp yayımlayabilir. Devletin olumsuz eylemlerini eleştirmektedir. Bir diğer katılımcı ise ifade özgürlüğü olduğunu ancak Afganistan'ın ifade özgürlüğü ve gazeteciler için hala dünyanın en tehlikeli ülkesi olduğunu söylemiştir. Gazeteciler genellikle terörist ve savaş durumu nedeniyle öldürülmektedir. Buna bağlı olarak Afganistan'daki çoğu gazeteci 2020 yılında çeşitli terör saldırılarında öldürüldü. Hatta bazı gazeteciler Afganistan'ı terk edip diğer ülkelere yerleşti.

Bir katılımcı ise bu dönemde Afganlar, Afganistan'ın Cumhurbaşkanı ile yüz yüze görüştiklerini ve sorunlarını paylaştıklarını söylemiştir. Ancak bunun önceki hükümetlerde mümkün olmadığını ifade etmiştir. Böyle insanlara hak vermek ve Cumhurbaşkanı'na eleştirmek ifade özgürlüğü demektir. Aslında Afgan televizyonlarında özgür tartışma programları vardır. Cumhurbaşkanı için bile karikatür yapılmakta ve eleştirilmektedir. Ancak bir katılımcı Afganistan'da adalet olmadığını, hükümete yakın veya demokratik zihniyete sahip kişilerin medyada özgürce konuşabileceğini belirtmiştir. Bu çerçeveden dışarıda kalanlar için ifade özgürlüğü bir hapisaneye dönüşmektedir. Mesele şu ki, Afganistan'daki kanun herkes için aynı değildir. İşte gazetecilerin cevapları şunlardır:

AFG1: “Genel olarak Afganistan'da diğer komşu ülkelere göre daha fazla ifade özgürlüğü var. Hükümet kişilerin doğrudan konuşmalarına müdahale etmiyor, ama daha önce de belirttiğim gibi bazı durumlarda ifade özgürlüğü ihlali sayılan olaylar yaşandı.”

AFG2: “Afganistan'da ifade özgürlüğü ne iyi ne de kötü. Afganistan gazeteciler için hala küresel bir tehdittir ve maalesef medya faaliyetleri üzerinde büyük etkisi olmuştur”.

AFG3: “Bu yeni dönemde Afganistan'da ifade özgürlüğü var .Çünkü cumhurbaşkanıyla çok ciddi bir şekilde konuşan sıradan insanların örneklerini sık sık görüyorum. Ve çoğu zaman sıradan insanların hükümeti eleştireceğini duyar ve bu ifade özgürlüğüdür.”

AFG4: “Bir gazeteci olarak benim genel yorum, Afganistan'da ifade özgürlüğü olduğu yönünde ancak ifade özgürlüğünü ve gazetecileri engelleyen sorunlar da var.”

AFG5: “Devlete yakın olanlar veya demokratik zihniyete sahip olanlar için özgürlük var ama bu iki çerçeveden dışarıda kalanlar için ifade özgürlüğü bir hapisane oluyor. Ama kanun herkes için aynı olmalıdır.”

Afganistan'da ifade özgürlüğünü güçlendirmek için ne yapılmalı ?

5 katılımcı ise bazı alanlarda değişiklik olması gerektiği söylemiştir .Mesela Basın kanunu, Kitle İletişim Kanunu, Bilgiye Erişim Kanunu ve bazı zayıf düzenlemeler gibi sorunların hepsinin ele alınması gerekmektedir ve gelecekte kanunların birbiriyle çelişmemesi için yeni kanunlar çıkarılacaktır. Gazetecilerin haklarını savunmaları için yeni bir gazeteci sendikası kurulmalıdır.

Ancak Afganistan'da faaliyet gösteren birkaç resmi ve gayri resmi kurum bulunmaktadır. Ama şimdi çalışanlar çoğu zayıftır. Örneğin, “Nai Ofisi”, “Gazeteciler Cemiyeti”, “Gazetecileri Tanıtma Fonu”, bu organların kanun önünde yargı yetkisi yoktur. Bir katılımcı ayrıca gazeteciliğin ve medyanın profesyonel olması gerektiğini ve medyada işe alınanların gazetecilik ilkelerine bilen olması gerektiğini söylemiştir. İfade özgürlüğünü olumsuz etkileyen sebeplerden biri de budur. 2 katılımcı ise en önemli şeyin kanunun uygulanması olduğu, yani ifade özgürlüğünü ve gazetecilerin haklarını geliştirmek için çıkarılan kanunların hayata geçirilmesi gerektiği görüşündedir. Ayrıca Afganistan'da sosyal medya için hiç bir kanun yoktur ve bir kanun çıkarılması gerektiğini söylemiştir ve tüm sosyal medya faaliyetleri kanunlar çerçevesinde yapılmalı, bu sebeple sosyal medyada her zaman insanlara hakarete uğramaktadır. Çünkü suçlu için bir kanun ve ceza öngörülmemiştir. Bu sorunlar sosyal medya sistemini büyük ölçüde bozmuştur.

Bir katılımcı, insanların görüşlerini özgürce ifade edebilmeleri için Afganistan'ın ceza kanununun yumuşak olması gerektiğini söylemiştir ve hükümetin olumsuz faaliyetlerini korkmadan eleştirmek için bunun olmasını savunmuştur. Afganistan'da gazetecilik mesleği son yıllarda daha tehlikeli hale gelmiştir. Taliban, İŞİD ve diğer bazı gruplar gazetecilere saldırmakta ve son yıllarda daha fazla gazeteci öldürülmektedir. Hükümet, gazetecilerin yaşamlarına özel önem vermelidir. İfade özgürlüğünün kısıtlanmaması için gazetecinin faaliyetlerini güvenle yürütmesi gerekmektedir.

AFG1 : “Bence hükümet her şeyden önce yasayı uygulamak için ciddi adımlar atmalı ve gazetecileri koruyan bir teşkilat kurmalı ve onları güçlendirmelidir .Medya kanununda ve bilgiye erişim kanununda değiştirilmesi gereken ve yeni bir kanun çıkarılması gereken bazı sorunlar var. Medya faaliyetleri yasalara uygun olarak izlenmeli, iyi işleyen medya kuruluşları ödüllendirilmeli, ulusal çıkarılara aykırı yayın yapanlar cezalandırılmalıdır.”

AFG2 : “Medya denetimi hükümetin kontrolü dışında olmalıdır. Çünkü hükümet medyayı her zaman kendi çıkarları için kullanır .Afganistan'daki tüm medya Bilgi ve Kültür Bakanlığı tarafından kontrol ediliyor, bunun doğru olacağını düşünmüyorum. Bağımsız bir kurum oluşturulmalıdır. İkincisi, yasanın uygulanması gerekir.”

AFG3: “Afganistan'daki en büyük sorun profesyonel gazetecilerin olmaması yani çoğu medya kuruluşunun profesyonel olmayan insanları istihdam etmesidir. Kanuna göre basın kanununda değişiklik yapılmalı, profesyonel gazeteci olmayan bir kişinin medyada çalışmasına izin verilmemelidir”.

AFG4 : “Bence kanun uygulama en önemlidir. İkinci gazetecilerin sendikası güçlendirilmelidir.”

AFG5 : “Afganistan'da ifade özgürlüğü gazetecilere garanti edilmelidir .Sorunlu yasalar yenilenmeli, sert yasalar gevşetilmeli ve gazetecilerin hepsi profesyonel olmalıdır. Gazetecilerin haklarını savunmaları için gazeteciler için düzenli bir sendikası oluşturun. Yasayı çiğneyen ve ifade özgürlüğünü engelleyen yetkililer, yasalarca ağır şekilde cezalandırılmalıdır. Tüm kurumlarda bilgiye erişim için medya ile zamanında bilgi paylaşmak üzere sorumlu bir kişi atanmalıdır. En önemli konu, yasanın uygulanması gerektiğidir.”

Genel olarak, Afganistan'daki gazeteciler için düşünce ve ifade özgürlüğü önceki Mucitler ve Taliban'ın hükümetlerden daha iyidir .Ancak bilgiye erişim kanun, Yasaların uygulanması ve ifade özgürlüğünü sansürleyen hükümet yetkilileri sorunlar vardır. Ayrıca Afgan gazeteciler için en tehlikeli terörist gruplar, gazetecilere saldıran ve çok sayıda kişiyi öldüren terörist gruplardır. Bunlar Afganistan'da ifade özgürlüğünü olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir.

7. SONUÇ

İfade özgürlüğü temel insan haklarından biridir. Birleşmiş Milletler Şartı'na göre dünyanın her yerinden insanlar ifade özgürlüğünden yararlanmalıdır. Farklı ülkelerin ifade özgürlüğü için farklı kanunları olduğundan, her ülkenin ifade özgürlüğü için kendi hükümet politikası vardır. Demokratik bir hükümet

sistemine sahip olan ülkelerde ifade özgürlüğüne daha fazla önem verilmektedir. Ancak bazı ülkelerde ifade özgürlüğü doğrudan ve dolaylı olarak kısıtlanmıştır.

Araştırmada Afganistanda Basın Özgürlüğünün Gelişimi Ve Gazetecilerin Bakış Açısından Medyada Düşünce Ve İfade Özgürlüğü konusuyla ilgili tartışılmaktadır. Ayrıca araştırmada Afgan basınının tarihsel sürecine, medya kanunlarına, kanun değişikliklerine, medyanın durumuna, ifade özgürlüğüne, Afganistan'da medyanın yapısına ve gazetecilerin görüşlerine, sansür ve diğer bazı konular incelenmiştir. Araştırmada gazetecilerin bakış açısından ve yürürlükteki kanunlardan, basında ve ifade özgürlüğünde bazı farklı dönemend farklılıklar bulunmuştur. Öncelikle Taliban'ın ve Cumhuriyet döneminde medyanın durumu ve gazeteciler başkış açısından tartışılmaktadır.

Afganistan'a baktığımızda yeni Afganistan İslami Cumhuriyeti, 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle kurulmuştur. 2004 yılında Afganistan'ın sekizinci yeni Anayasası kabul edilmiştir. Demokrasi ilkesinden hareketle ifade özgürlüğüne karşı daha hoşgörülü bir tavır seçilmiş ve ifade özgürlüğüne ve basına özel önem verilip medyanın özgürce çalışmasına izin verilmiştir. İfade özgürlüğü, Afganistan basın tarihinin en görkemli dönemi olarak kabul edilmektedir. Afganistan Anayasasının 34. Maddesine dayanarak hazırlanan Kamu Medyası Kanunu 2005 yılında çıkarılmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle basın terimi medya olarak yeniden adlandırıldı ve Anayasa'nın 50. Maddesinde ilk kez bilgiye erişim hakkı güvence altına alınmıştır.

İlerlemeye rağmen Afganistan'ın basın ve ifade özgürlüğünde yasal, teknik, siyasi engeller ve güvenlik engelleri ile birlikte Taliban ve İŞİD'in gazetecilere yönelik saldırıları, medyaya yönelik saldırılar gibi sorunlar da söz konusudur .Afganistan'da medyayı ve ifade özgürlüğünü rahatsız eden şey hükümet yetkililerinin gazetecilere kötü davranışlarda bulunmasıdır. Bununla birlikte Afgan Anayasasına ve Kamu Medya Kanununa göre hiç kimsenin medyayı sansürleme hakkı yoktur. Ancak bazı hükümet yetkilileri kendi kişisel çıkarları için medya kuruluşlarını sansürlemektedir.

Anayasanın 154. Maddesinde sadece “Olağanüstü Hal” durumunda medyaya ve ülke vatandaşlarına kısıtlama getirilmektedir. Bu nedenle bilgiye erişim hakkı, Afgan Anayasasında temel bir hak olarak kabul edilmektedir. Bilgiye erişimle ilgili ilk kanun 2014 yılında hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Afganistan'da gazetecilere saldırılması ve öldürülmesi genellikle teröristler tarafından gerçekleştirilmektedir .Bu durumda Afganistanlı gazetecilerin medya ve ifade özgürlüğü için büyük bir engeldir. Bu saldırıları yapan terörist gruplardan biri de İŞİDdir. Medyanın demokratik bir ortamda özgürce işlenmesini istememektedir. Ayrıca İŞİD defalarca televizyon kanallarına saldırı ve Afganistan'da birçok yerinde ifade özgürlüğüne aykırı olan teröristler tarafından yüzlerce gazeteci öldürülmüştür.

Cumhuriyet döneminde Afganistan medyasının durumu nicelik olarak iyidir. Resmi rapora göre, 1038'den fazla basılı yayıncı, 150 devlet ve özel televizyon vardır. 250 civarında radyo istasyonunun yanı sıra 10 haber ajansı varmıştır.

Afgan medyasının yapısı; Devlet Medyası, Parti Medyası, Bağımsız Medya, STK medyası, Afganistan için uluslararası medya BBC, VOF gibi farklılık gösteren ve farklı kaynaklardan finanse edilen medyalardır. Bu medyaların ideolojik olarak üç tür ideolojisi vardır: İslamcılık, Demokrasi ve Komünizm. Ayrıca Afganistan'da dijital ve sosyal medya da gelişmiştir. 2021 yılında yayınlanan rapora göre nüfusun %18'i internet kullanmaktadır. Afganistan'da sosyal medyayı kısıtlayacak veya sansürleyecek hiçbir kanun ve düzenleme bulunmamaktadır. Sosyal medya temsilcileri ve sosyal medya kullanıcıları özgürce faaliyet göstermektedirler.

Afganistan'daki gazetecilerin bakış açısından medyada düşünce ifade özgürlüğüne değinecek olursak Afgan gazetecilerin karşılaştığı aynı sorunlardan biri ifade özgürlüğüne bağlı olarak sansür ve otosansürdür .Gazeteciler, çalışmalarını sırasında sıklıkla otosansürle karşılaştıklarını söylemiştir. Afgan gazeteciler de Afganistan'daki birçok hükümet yetkilisinin medya faaliyetlerini ve ifade özgürlüğünü sansürlediğini vurgulayarak görev başında otosansürle karşı karşıya kalmaktadır. Afganistan'da birçok gazetecinin karşılaştığı bir diğer ortak sorun bilgiye erişim eksikliğidir. Bununla birlikte Afganistan'da çoğu zaman resmi yönetim gazetecilere bilgi vermemektedir. Hatta bazı askeri personel bilgi isteyen gazetecilere kötü davranmaktadır.

Afgan gazetecilere göre önemli farklılıklardan biri de ülkede ifade özgürlüğüne ilişkin yasalar vardır ancak bu yasalar arasında birçok farklılık vardır .Örneğin Afganistan'da Basın Kanunu, Kitle İletişim Kanunu, Bilgiye Erişim Kanunu ve düşünce ve ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler birbirini çelişkilidir. Ama bunların çok yumuşaktır ve ifade özgürlüğüne değer vermektedir ancak öte yandan

hükümet yetkilileri medyayı çok ciddiye almamaktadır. Bu da gazeteciler ve ifade özgürlüğü için büyük bir sorundur.

Afganistan'da son 20 yılda hükümetin basın alanında birçok olumlu değişiklik yaptığı görülmektedir. Hükümet tarafından basın ve ifade özgürlüğüne çok değer verilmektedir ancak bu durum Afganistan'ın önceki Mucahitler ve ilk Taliban hükümetlerinde tam tersi olmuş ve ifade özgürlüğü kısıtlanmış ve sansür uygulanmıştır. Afgan televizyonlarında özgür tartışma programları vardır. Afgan gazeteciler bu tür programların Afganistan'da daha fazla izleyiciye sahip olduğunu ve bu TV'lerin iyi gelir elde ettiğini dile getirdiler. Ayrıca Afganistan'ın medya ve basın tarihini tarihsel olarak kısaca tartışmak uygundur. Afganistan'da sekiz büyük parti 1992'de taraflar arasında iktidar almak için iç savaş başlatmıştır. Tüm İslami örgütler basın özgürlüğüne karşı çıkmış ve basının özgürce işlemesini istememişler ve basına kısıtlamalar getirmiştir. İç savaş devam ederken Taliban ortaya çıkmış ve 1995'te İslami Emirliği'ni ilan etmiştir. Bu dönemde Afganistan'da hükümet sistemi değişmiş ve tüm medya, basın ve ifade özgürlüğü yasaklanmıştır. Aynı zamanda televizyon seyretmek yasaklanmış ve ifade özgürlüğü hakkı ortadan kalkmıştır. Bu dönem, Afgan basın tarihinde Karanlık dönem olarak bilinir. Taliban İslam Emirliği, 2001 yılına kadar sürmüştür.

KAYNAKÇA

- AHMADİ, A. (2017). *Afgan Hukuk Sisteminde Bilgiye Erişim Hakkı*. Tamadon Şark Yayınlar.
- AHMADİ, A. B. (2015). *Basın Hukuk Sistemi*. Birinci Baskı, Kabul Afghansistan: Shamsad yayıncılık Topluluğu.
- ATİŞH, N. (2017). *Medya Hukuk*. Khost Afghansistan: Sheikh Zayed University.
- AMLAWALL, Ş.A. (2015). *Medya Hakları*. Jalalabad, Afghanistan: Mohmand Yayıncılık Derneği.
- ADALET BAKANLIĞI (2004a). *Kamu Medyası Hukuku*. Resmi Gazete, Cilt 2 (824) 44-47.
- ADALET BAKANLIĞI (2004b). *Afganistan Anayasası*. Resmi Gazete, Cilt 1 (818) .
- ADALET BAKANLIĞI (2009). *Kamu Medyası Kanun*. Resmi Gazete, Cilt 2(986).
- AFJC (2019). *Gazeteciler Yıllık Rapor*. Kabul Afghanistan: <https://afjc.af/home>.
- BİLGİ VE KÜLTÜR BAKANLIĞI (2018). <https://moic.gov.af/dr>
- DANIŞ, S. (2011). *Afganistan'ın Anayasal Hakları*. Birinci baskı, Kabul Afghanistan: İbn Sina Yüksek Öğretim Enstitüsü Yayınları.
- FAROOQİ, N. A. (2016). *Medya Hakları*. İkinci Baskı, Jalalabad Afghanistan: Müslüman Yayıncılık Derneği.
- HAMDARD, J. (2012). *The State Of Telecommunications And Internet in Arghanistan*. Kabul: Internews.
- HÜSEYİN, S. (2016). Sosyal Medya Raporu. <https://www.dw.com/fa-af/%D8%A7%D9>
- ANSARİ, K. A. (2017). *Afganistan'da Sosyal Medyanın Rolü*. The Daily Afganistan.
- MENDEL, T. (2013). *Afganistan One Week Media Law Training Course For Afghan Lawyers Manual*. Kabul: Internews.
- MOSTAFAVİ, S. M. (2010). *Medya Hukukunun Temelleri*. Birinci baskı, Kabul Afghanistan: Medya Dayanışma Merkezi.
- MOTAMED, N. K. (2007). *Roya, İletişim Hukuku*. Birinci Baskı, Kabil Afganistan: Cilt 1 Medya Çalışmaları ve Geliştirme Ofisi.
- RAHMANİ, M. Q. (2019). *Kamu Basın Hukuku*. 6. Baskı, Kabul: Hamed Resalat Yayınları, Shafaf Matbaası.
- REUTERS AJANSI (2019). Taliban'ın Sosyal Medya Faaliyetleri ve Propagandası <https://www.dw.com/fa-af/%D8%B7%D8%A>.
- SALAHSHOOR, K. (2013). *11 Eylül Sonrası Afganistan'da Basın Özgürlüğü: Kabil'de Medya Çalışmaları ile Görgül Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi. İzmir.

SHAHED, S. (2020). *Afganistan ve Basın Özgürlüğü: Demokratik Bir Afganistan İnşasında Basın Özgürlüğünün Rolü*. Isparta Üniversitesi, Isparta, Türkiye.

STANEKZAI, S. (2015). *İfade Özgürlüğünün Önündeki Engeller ve Çözümler*. 2 Baskı, Paktia Afganistan: Akademik Yayıncılık Topluluğu.

VOA. (2018). *Afganistan'daki Radyo Ağlarının Sayısı Azalıyor*. Kabul Afghanistan:
<https://www.darivoa.com/a/radio-stations-shuting-down-in-afghanistan/4785205.html>.

YOUN, M. I. (2009). *Afgan Güncel Medya*. Kabul: Yayımlanmış doktora tezi, Youn Kültür Topluluğu.